

PROTIPRÁVNÝ STAV AKO PRÁVNÁ SKUTOČNOSŤ (K STATI PROFESORA KARLA BERANA)

MILAN HLUŠÁK*

Abstract: **Unlawful State of Affairs as a Legal Fact (On Professor Karel Beran’s Article)**

The article critically examines Karel Beran’s concept of the *unlawful state of affairs* in Czech private law. Beran argues that not only human conduct but also a state of affairs – namely harm for which someone is strictly liable – can be unlawful and function as a legal fact. He claims that this notion is necessary both for distinguishing compensable harm from mere misfortune and for completing a systematic classification of legal facts. The article rejects both claims. It argues that the category of an *unlawful state of affairs* adds no practical or theoretical value, because in strict liability unlawfulness does not operate as a condition of liability but merely describes its outcome. Harm is not unlawful because it violates the law; it is called unlawful only because the law assigns responsibility for it. The paper also shows that events and states cannot meaningfully be classified as lawful or unlawful in the same way as conduct, since they do not breach legal duties. The article concludes that while Beran correctly highlights the need to distinguish pure accident (misfortune) from harm attributable to human activity, this concern should be addressed at the level of normative justification for liability, not through the misleading concept of an unlawful state of affairs as a legal fact.

Keywords: unlawful state of affairs; unlawfulness; strict liability; legal facts; harm

Kľúčové slová: protiprávny stav; protiprávnosť; objektívna zodpovednosť; právne skutočnosti; ujma

DOI: 10.14712/23366478.2026.99

1. ÚVODOM

Pred nejakým časom bola na stránkach tohto časopisu uverejnená zaujímavá stať profesora Karla Berana o protiprávných stavoch ako dôvode vzniku objektívnej zodpovednosti v českom súkromnom práve.¹ Beran v nej obhajoval názor, že protiprávnym nemusí byť len ľudské konanie, ale aj stav, ktorý nie je vyvolaný žiadnym konaním.

* Autor pôsobí ako odborný asistent na Katedre občianskeho a obchodného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Kontaktovať ho možno na adrese milan.hlusak@truni.sk.

¹ BERAN, K. Protiprávní stav jako důvod vzniku objektivní odpovědnosti v českém soukromém právu. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2024, Vol. LXX, č. 4, s. 55–67.

Tento názor je podľa neho odôvodnený tak praktickými, ako aj teoretickými dôvodmi. Praktickým dôvodom má byť to, že konštrukcia protiprávneho stavu – ktorým je podľa Berana ujma, za ktorú niekto objektívne zodpovedá – umožňuje odlišiť ujmu, za ktorú sa zodpovedá, od nešťastnej náhody, za ktorú sa nezodpovedá. Teoretickým dôvodom, ktorý má svedčiť v prospech konštrukcie protiprávneho stavu, má byť podľa Berana zas to, že právne skutočnosti sa v právnej teórii rozlišujú podľa dvoch kritérií – či je alebo nie je právna skutočnosť konaním, a či je alebo nie ja daná právna skutočnosť v súlade s právom: ak má teda význam rozlišovať medzi právnym a protiprávnym konaním, malo by mať význam rozlišovať aj medzi právnymi udalosťami a protiprávnymi stavmi.

Touto staťou sa Beran vymedzuje voči Filipovi Melzerovi, ktorý, naopak, v konštrukcii protiprávneho stavu nevidí osobitný význam, keďže o protiprávnosti sa má podľa neho dať hovoriť len v prípade ľudského konania, nie však v prípade následku konania, resp. v prípade nejakého stavu.² V tejto súvislosti Beran zároveň odmieta nahradiť výraz objektívna zodpovednosť výrazom zodpovednosť za ohrozenie, tvrdiac, medzi iným, že Melzer je nekonzistentný, keď tvrdí, že protiprávnym môže byť len konanie, ktoré vznikne ujmy predchádza, a zároveň v prípade objektívnej zodpovednosti úplne rezignuje na protiprávnosť, keďže ani riziková činnosť, z ktorej škoda vznikla, nemôže byť, vzhľadom na jej dovolenosť, protiprávna.

Beranovu argumentáciu nepovažujem za úplne prilievajúcu. Navyše sa mi zdá, že sa v nej odráža do istej miery chybné chápanie Melzerovho učenia. Z týchto dôvodov sa na nasledujúcich riadkoch pokúsim predstaviť svoj vlastný pohľad na vec.

2. K POTREBE VYMEDZENIA A KLASIFIKÁCIE PRÁVNYCH SKUTOČNOSTÍ

Ešte pred tým, ako sa dostanem k samotnej problematike protiprávných stavov, sa pristavím pri právnych skutočnostiach všeobecne. S vymedzením právnych skutočností ako skutočností, ktoré spôsobujú určité právne následky, resp. s ktorými právny poriadok spája vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností, ako aj s ich triedením na právne a protiprávne konanie, udalosti atď., sa v našich učebniciach občianskeho práva i civilistickej právnej náuke stretávame v podstate od nepamäti.³ Bez ohľadu na to, či uvedené triedenie považujeme za správne a úplné, otázkou je, či má pridanú hodnotu nielen triedenie právnych skutočností, ale či ju má i samotný pojem právnej skutočnosti.

Prednedávnom na inom mieste Ivan Tvrdik vysvetlil – aj s poukazom na súčasné zahraničné prístupy –, že pojem právnej skutočnosti nemá v podstate žiadny prínos a je

² MELZER, F. in: MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IX.* Praha: Leges, 2018, s. 233.

³ Za všetky pozri napr. KNAPP, V. a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva I.* Praha: Orbis, 1953, s. 51–56; ZUKLÍNOVÁ, M. in: DVOŘÁK, J. – ŠVESTKA, J. – ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné I.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 154–156; alebo DULAK, A. in: LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné I.* Bratislava: Iuris Libri, 2018, s. 116–119.

skôr zbytočnou a mäťoucou abstrakciou.⁴ S týmto záverom, myslím si, prichodí súhlasiť. Právnou skutočnosťou je jednoducho skutočnosť, ktorá naplňa niektorý znak skutkovej podstaty určitej právnej normy. V podstate ňou môže byť čokoľvek, čím zákonodarca podmieňuje právny následok ustanovený príslušnou právnou normou. Toto poznanie – že skutočnosť, s ktorou aspoň jedna právna norma spája nejaký právny následok, je právnou skutočnosťou – však ničomu nepomáha a nikam nás ďalej neposúva. S pojmom právnej skutočnosti sa totiž nespája – a to nielen v právnej úprave, ale ani v teórii práva – žiadne zovšeobecnenie, ktoré by nám uľahčovalo či už spoznávanie práva, alebo jeho aplikáciu. Práve vzhľadom na to, že právnymi skutočnosťami môže byť v podstate čokoľvek, nemožno nájsť medzi nimi žiadne iné spojivo než to, že s nimi právne normy spájajú právne následky. Význam pojmu právnej skutočnosti sa tak vyčerpáva v tom, že ho môžeme používať na označenie akejkoľvek skutočnosti, ktorá je znakom skutkovej podstaty nejakej právnej normy.

Iste, to, že pojem právnej skutočnosti nemá sám osebe osobitnú pridanú hodnotu presahujúcu jeho definičné vymedzenie, ešte automaticky neznamená, že ho nemožno používať aj ako určitú strešnú kategóriu, ktorá zahŕňa viaceré podkategórie, rozlišovanie medzi ktorými už určitú pridanú hodnotu má. Otázkou tak je, či má nejaký význam právne skutočnosti členiť na právne konanie, protiprávne konanie, udalosti, atď., ako sme na to v našom právnom prostredí zvyknutí už desiatky rokov.

Odpoveď je, myslím si, opäť záporná.

Členenie, delenie či systematizovanie nemôže byť nikdy samoúčelné; vždy je potrebné, aby nám v niečom pomáhalo, aby bolo prínosné, aby nám otváralo nové obzory poznania, ktoré nám umožnia pochopiť podstatu právnych javov a odpovedať na právne otázky. Aby bola preto namieste kategorizácia a systematizácia právnych skutočností, bolo by potrebné, aby každá z kategórií, teda každý druh právnych skutočností mal vlastnú pridanú hodnotu. Inými slovami, fakt, že určitú skutočnosť zaradíme do príslušnej kategórie a nie inej, by nám mal v nejakom ohľade uľahčovať právny život – tvorbu, poznávanie či aplikáciu práva, alebo by mal pri riešení teoretických i praktických právnych otázok niekam nasmerovať naše uvažovanie.

Takúto pridanú hodnotu má nepochybne kategória právneho konania v zmysle prejavov súkromnej vôle, ktoré už mocou samotnej prejavenej vôle vyvolávajú právne následky (*Rechtsgeschäft*). Pridaná hodnota spočíva v tom, že na právne konanie právny poriadok kladie určité zovšeobecnené náležitosti, ktoré musia byť splnené, aby príslušný právny následok nastal. Zaradenie nejakej skutočnosti vonkajšieho sveta (napr. podpísanie určitého textu zmluvy v určitých okolnostiach) do kategórie právneho konania nás vedie minimálne k tomu, že musíme aplikovať takúto zovšeobecnú úpravu a v jej dôsledku skúmať, či je konanie platné alebo neplatné.

Z rovnakého dôvodu má pridanú hodnotu kategória konštitutívnych rozhodnutí súdov a iných orgánov. Zaradenie určitého prejavu príslušného orgánu do kategórie rozhodnutí totiž upriamuje našu pozornosť na skúmanie napr. právoplatnosti či vykonateľnosti, teda na v právnej úprave zakotvené zovšeobecnenia.

⁴ TVRDÍK, I. Dědičné zlo právních skutečností. *Právník*. 2024, roč. 163, č. 5, s. 434–451.

Katégoria protiprávneho konania však už takúto pridanú hodnotu, myslím si, nemá. Ak napríklad jazdu v obci nad 50 km/hod. zaradíme do kategórie protiprávneho konania ako jedného z druhov právnych skutočností, nijako nám to právny život neuľahčí. Iste, fakt, že takáto jazda je protiprávnym konaním, môže viesť napr. k vzniku povinnosti nahradiť vzniknutú škodu, a teda k určitému právnemu následku. K právnym následkom však vedú všetky právne skutočnosti; protiprávne konanie sa v tomto smere nevyznačuje ničím osobitným. V súvislosti s protiprávnym konaním tak neexistuje žiadna osobitná okolnosť, ktorá by si vyžadovala všetky prípady, ktorým niekto porušuje právnu povinnosť, vyčleňovať do osobitnej kategórie právnych skutočností. Právna úprava, ale ani právna veda nespája s protiprávnym konaním žiadne osobitné zovšeobecnenia, kvôli ktorým by bolo potrebné klasifikovať príslušné konanie ako konanie protiprávne.

Rovnaký záver, nazdávam sa, platí aj v prípade vytvorenia veci či diela, ktoré sa taktiež všeobecne považuje buď za osobitný druh právnych skutočností,⁵ alebo za podmnožinu kategórie právneho konania *sensu largo*.⁶ Samozrejme, vytvorenie veci či diela vedie k právnym následkom (vznik vlastníckeho práva, príp. vznik autorského práva apod.), no od iných právnych skutočností sa ničím iným, osobitným nelíši. Označenie faktu, že niekto namaloval obraz, za vytvorenie diela v zmysle právnej skutočnosti, ktorou spôsobil právny následok, nás nikam ďalej neposúva. Ani v súvislosti s vytvorením diela právny poriadok ani právna veda neformuluje žiadne zovšeobecnenia, kvôli ktorým by bolo potrebné vytvorenie diela považovať za samostatnú kategóriu právnych skutočností.

To isté azda platí aj pre udalosti. Je úplne nepodstatné hovoriť, že v prípade, keď víchor zničí dom a v dôsledku toho vznikne poisťovní povinnosť vyplatiť poisťné plnenie, máme do činenia s právnou skutočnosťou, ktorú radíme do kategórie udalostí. Toto zaradenie – ako aj záver o tom, že ide o udalosť ako druh právnej skutočnosti – nám nijako nepomáha, nijako nám neuľahčuje právny život, našu pozornosť nikam neusmerňuje, ani nám neodkrýva žiadny právne významný poznatok. Ani v súvislosti s udalosťami právny poriadok ani právna veda neformulujú žiadne zovšeobecnenia, ktoré by si vyžadovali, aby udalosti boli osobitnou kategóriou právnych skutočností.

No a napokon, pridanú hodnotu nemá – ako sa pokúsim vysvetliť detailnejšie neskôr – ani kategória protiprávnych stavov, ktoré sa taktiež celkom všeobecne považujú za osobitný druh právnych skutočností.⁷ Ak za protiprávny stav považujeme – ako to činí Beran,⁸ ale i David Elischer⁹ či Aleš Gerloch¹⁰ – určitý nepriaznivý následok (ujmu), za ktorý niekto objektívne zodpovedá a ktorý preto treba nejakým spôsobom

⁵ Pozri ZUKLÍNOVÁ, *c. d.*, s. 212–213; DULAK, *c. d.*, s. 144–145; alebo KNAPP, *V. Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 141.

⁶ Pozri napr. BOGUSZAK, J. in: BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A. *Teorie práva*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 117.

⁷ Tamže, s. 128. Pozri aj ZUKLÍNOVÁ, *c. d.*, s. 206; DULAK, *c. d.*, s. 146; alebo FÁBRY, B. – KASINEC, R. – TURČAN, M. *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2019, s. 185.

⁸ BERAN, *Protiprávní stav jako důvod vzniku objektivní odpovědnosti v českém soukromém právu*, s. 64.

⁹ ELISCHER, D. Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 24, č. 4, s. 518.

¹⁰ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 8. vyd. Praha: Aleš Čeněk, 2021, s. 162.

odčiniť, potom zaradenie určitej skutočnosti do kategórie protiprávných stavov k ničomu nevedie. Neodkrýva pre nás žiadne nové obzory; nijako neusmerňuje našu pozornosť určitým smerom, ktorý treba posúdiť. Je to len pomenovanie, ktoré nemá osobitný právny význam. Ani v kontexte protiprávneho stavu ani právna veda, ani právny poriadok nevytvára žiadne zovšeobecnenia, ktoré by mali nejaký praktický či teoretický význam.

Zdá sa teda, že zo všetkých u nás všeobecne uznávaných kategórií právnych skutočností sa iba kategórie právneho konania a konštitutívnych rozhodnutí vyznačujú takými osobitosťami, ktoré dávajú ich vyčleneniu určitú pridanú hodnotu, či už z pohľadu aplikácie, alebo spoznávania práva. V oboch týchto kategóriách spočíva táto pridaná hodnota v tom, že sa na ne vzťahuje určitá zovšeobecnená právna úprava, ktorá právnu relevanciu právneho konania či rozhodnutí podmieňuje určitými predpokladmi (náležitosťami). Keďže toto kritérium je spoločné pre obe kategórie, dajú sa zlúčiť do nadradenej kategórie tzv. právno-konvenčných úkonov, teda skutočností, ktoré nie sú iba skutočnosťami reálneho, empirického sveta či iného mimoprávneho sveta, ale ktoré v právnom svete predstavujú osobitný pojem a majú osobitné *právne* bytie (podpísanie papiera s napísaným textom, podľa ktorého jedna osoba má niečo robiť a druhá to môže požadovať, nie je len empiricky pozorovateľnou skutočnosťou, ale má aj osobitný právny význam a pomenovanie – ide o uzavretie zmluvy).¹¹

Z tohto hľadiska by sa tak právne skutočnosti delili výlučne podľa toho, či ide o skutočnosti, ktorých pojem sa vyčerpáva v ich existencii v reálnom, empirickom, resp. mimoprávnom svete, alebo o skutočnosti, ktoré v právnom svete predstavujú osobitný, odlišný pojem. Do prvej skupiny by tak patrili rôzne právne relevantné fyzické, resp. psychofyzické skutočnosti, ktoré z hľadiska príslušnej normy, ktorá je nimi podmienená, naplňujú žiadny osobitný, iba v právnom svete existujúci pojem, a to vrátane tých, ktoré sa týkajú človeka ako psychofyzickej bytosti (narodenie, smrť, zbúranie múru, chôdza cez pozemok, zranenie iného, vymaľovanie bytu, zadržanie veci a pod.). Do druhej skupiny by zas patrili všetky tie skutočnosti, ktoré na základe právnych predpisov nadobúdajú nejaký nový, konvenčný, resp. právny zmysel (uzavretie zmluvy, odstúpenie od nej, uzavretie manželstva, rozhodnutie o osvojení, o rozvoде atď.), a teda ktoré majú v právnom svete osobitné *bytie*, oddelené od bytia vo svete empirickom, resp. mimoprávnom.

Otázkou však je, či by malo takéto delenie vôbec nejaký praktický význam.

Iste, upriamovalo by našu pozornosť na to, že pri niektorých skutočnostiach skúmame iba ich fyzickú existenciu, kým pri iných je potrebné zhodnotiť, či im môžeme prisúdiť právnu normou predpokladaný osobitný právny zmysel. Na posúdenie, či má Eva vyživovaciu povinnosť voči Adamovi tak nestačí, že obaja vyhlásili, že uzavierajú manželstvo, ale musíme zhodnotiť, či toto ich vyhlásenie možno za uzavretie manželstva považovať (teda napr. či bolo učinené predpísaným spôsobom a pred predpísanou osobou, či bolo slobodné a vážne, či v čase vyhlásenia netrvalo iné manželstvo, ktoré pred tým Adam alebo Eva uzavreli s niekým iným atď.).

¹¹ Pozri NOWAK, L. – WRONKOWSKA, S. – ZIELIŃSKI, M. – ZIEMBIŃSKI, Z. Czynności konwencjonalne w prawie. *Studia prawnicze*. 1972, Nr. 33, s. 73–99.

Nezdá sa mi však, že by takýto význam bol práve tou pridanou hodnotou, ktorá by mohla opodstatňovať zmysluplnú kategorizáciu právnych skutočností. Ved' aj bez takéhoto delenia by hádam nikomu nenapadlo pri skutočnostiach, ktoré nemajú osobitné právne bytie, skúmať, či sú platné, alebo neplatné, a záver, že takéto skúmanie nie je potrebné, vyvodzovať z toho, že ide o skutočnosti iné než konvenčné úkony. Celkom dobre si vystačíme aj bez takéhoto záveru, a teda aj bez takejto kategorizácie.¹² Takáto kategorizácia by bola samoúčelná: bola by kategorizáciou len preto, aby sme kategorizovali. Na otázku študentov, na čo potrebujú vedieť, že právne následky vyvolávajú aj konvenčné úkony, aj iné skutočnosti, by neexistovala uspokojivá odpoveď.

Z tohto hľadiska nemá náuka o kategorizácii právnych skutočností osobitný význam ani pre didaktické účely. Potvrdzujú to koniec koncov aj samotné učebnice teórie práva či občianskeho práva, ktoré síce právne skutočnosti spomínajú a kategorizujú, no nevyvetľujú prínos tejto kategorizácie a ani s ňou nenarábajú na inom mieste než na mieste, kde sa o tejto kategorizácii pojednáva. Iste, je vhodné študentom načrtnúť a umožniť im pochopiť, že právo reaguje na fakty sveta, že nie všetky právne následky vznikajú z vôle človeka a že existujú rôzne typy právne relevantných situácií. Na to však nepotrebujeme kategorizáciu právnych skutočností ani osobitné kapitoly v učebniciach.

3. K ARGUMENTOM O PRAKTICKEJ POTREBE UZNANIA KONŠTRUKCIE PROTIPRÁVNEHO STAVU

Ako bolo práve uvedené, učenie o členení právnych skutočnostiach nemá, myslím si, pridanú hodnotu a ani kategória protiprávnych stavov nevedie k novým poznatkom užitočným pre právnu prax či teóriu. Napriek tomu však Beran argumentuje, že v prospech konštrukcie protiprávneho stavu hovoria nielen teoretické, ale aj praktické dôvody, pretože táto konštrukcia umožňuje odlišiť nešťastnú náhodu (za ktorú nik nezodpovedá), od ujmy, za ktorú niekto objektívne zodpovedá.¹³ Skúsme sa preto na tieto argumenty pozrieť bližšie. Ešte predtým sa však pristavme pri podstate protiprávnosti konania a protiprávnosti stavu.

Oba tieto pojmy síce narábajú s protiprávnosťou, pri každom však protiprávnosť, javí sa, znamená niečo iné.

Pri protiprávnom konaní, s ktorým sa spája povinnosť odčiniť ujmu napr. v zmysle § 2910 ObčZ, je protiprávnosť tohto konania jedným z *predpokladov* vzniku tejto povinnosti. Protiprávnosť je tu teda vlastnosťou, atribútom, ktorý musí konanie, ktoré spôsobilo ujmu, mať, aby vznikla povinnosť ujmu odčiniť. Z hľadiska štruktúry právnej normy „ak (hypotéza) – tak (dispozícia)“, predstavuje protiprávnosť konania „ak“.

Pri protiprávnom stave – ktorý, pripomeňme, Beran (ale napríklad aj Elischer či Gerloch) chápe ako ujmu, za ktorú niekto objektívne zodpovedá – však protiprávnosť nie je *predpokladom* vzniku zodpovednosti, ale len čírim opisom faktu, že za ujmu niekto

¹² Obdobne RADWAŃSKI, Z. – OLEJNICZAK, A. *Prawo cywilne – część ogólna*. 14. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2017, s. 224.

¹³ BERAN, *Protiprávní stav jako důvod vzniku objektivní odpovědnosti v českém soukromém právu*, s. 62–63.

objektívne zodpovedá. Zástancovia kategórie protiprávneho stavu totiž neprepájajú tieto ujmy žiadnou osobitnou vlastnosťou, ktorou by bol podmienený vznik povinnosti odčiniť ich, ani ich nespájajú so žiadnym osobitným dôvodom, ktorý si v ich prípade vyžaduje vznik tejto povinnosti. Neponúkajú tak žiadne hodnotiace kritérium, na základe ktorého by sa dalo určiť, či ujmu treba odčiniť alebo nie; nijako neodpovedajú na otázku, čo robí stav protiprávnym ešte pred tým, než zistíme, že zaň niekto zodpovedá.¹⁴ Protiprávnosť tu preto nie je žiadnym atribútom, ktorým by sa vzniknutý stav (ujma) musel vyznačovať, aby niekomu *de lege lata* vznikla povinnosť ujmu odčiniť. Z hľadiska štruktúry právnej normy „ak – tak“, predstavuje protiprávnosť stavu nie „ak“, ale „tak“.

Význam protiprávnosti pre protiprávnosť konania a jej význam pre protiprávnosť stavu je teda diametrálne odlišný. Kým v prvom prípade je protiprávnosť nevyhnutná na to, aby povinnosť odčiniť ujmu vôbec vznikla, v druhom prípade protiprávnosť len opisuje, že niekto má povinnosť ujmu odčiniť, hoci jej vznik nezavinil. V prípade subjektívnej zodpovednosti tak na to, aby sme mohli urobiť záver o tom, že niekomu vznikla povinnosť ujmu odčiniť, musíme najprv vyhodnotiť, či konanie tejto osoby bolo protiprávne. Bez kladného výsledku povinnosť vôbec nevzniká. Naopak, pri objektívnej zodpovednosti na to, aby sme mohli urobiť záver o tom, že niekomu vznikla povinnosť ujmu odčiniť, vôbec nemusíme vyhodnocovať protiprávnosť. Protiprávnosť stavu (ujmy) tu teda nie je *predbežnou* otázkou pre zhodnotenie vzniku povinnosti odčiniť ujmu, ale len *záverečným* zhodnotením (opisom) výsledku, že takáto povinnosť existuje.

Inými slovami, rozdiel vo význame protiprávnosti pre protiprávne konanie a pre protiprávne stavy spočíva v tom, že kým v prípade zodpovednosti za ujmu spôsobenú protiprávnym konaním niet povinnosti ujmu odčiniť bez protiprávnosti (konania), v iných prípadoch zodpovednosti niet protiprávnosti (výsledného stavu) bez povinnosti odčiniť ujmu.

Práve povedané predznamenáva odpoveď, či naozaj jestvujú pádne praktické dôvody narábať s konštrukciou protiprávných stavov ako právnych skutočností. Ak je totiž protiprávny stav len opisom skutočnosti, že za vzniknutú škodu niekto objektívne zodpovedá, potom sa možno poľahky zaobísť aj bez tejto konštrukcie. Ak predsa prípad posúdime tak, že niekto za vzniknutú škodu objektívne zodpovedá, niet žiadneho praktického dôvodu, aby sme o takejto ujme hovorili ako o protiprávnom stave, keďže – ako som sa pokúsil vysvetliť v bode 2 – s protiprávnym stavom právna úprava ani samotná teória práva nespája žiadne osobitné zovšeobecnenia. Záver, že ide o protiprávny stav, z praktického hľadiska neprináša nič navyše oproti záveru, že boli naplnené predpoklady vzniku povinnosti odčiniť nezavinenú ujmu. Záver o protiprávnom stave nevedie – prakticky vzaté – nikam ďalej než záver o naplnení týchto predpokladov. Z hľadiska právneho posúdenia konkrétneho prípadu záver o protiprávnosti stavu vôbec nepotrebuje osobitne urobiť; plne si vystačíme so záverom, že boli naplnené

¹⁴ To dokazuje aj Elischer, keď v tejto súvislosti priamo uvádza, že protiprávne stavy „*mají to společné, že újmu vyvolá událost (skutečnost na lidské vůli nezávislá), s níž občanský zákoník spojuje vznik povinnosti k náhradě újmy*“. Žiadne iné spojivo medzi protiprávnymi stavmi Elischer neuvádza. Pozri ELISCHER, *c. d.*, s. 519–520.

predpoklady vzniku povinnosti odčiniť nezavinenú ujmu. Konštrukcia „protiprávneho stavu“ tak neplní žiadnu samostatnú explikačnú alebo systematickú funkciu v rámci dogmatiky súkromného práva. Totižto, ak je protiprávny stav definovaný ako ujma, za ktorú niekto objektívne zodpovedá, potom nejde o kategóriu, ktorá by vznik zodpovednosti vysvetľovala alebo normatívne odôvodňovala; ide iba o terminologické označenie už učeného právneho záveru, resp. jazykový opis jeho výsledku. Z tohto hľadiska hovoriť o protiprávnom stave v zmysle ujmy, za ktorú niekto objektívne zodpovedá, ako o právnej skutočnosti, je metodologicky nesprávne: ak má byť určitá skutočnosť právnou skutočnosťou v zmysle dôvodu vzniku právneho následku, musí byť logicky pred týmto následkom; nemôže byť iba jazykovým opisom toho, že tento následok už nastal. Z hľadiska štruktúry právnej normy „ak – tak“, musí ísť o „ak“, nie „tak“.

Z povedaného, myslím si, zároveň plynie, že pri aplikácii práva konštrukcia protiprávneho stavu ako skutočnosti vyvolávajúcej právne následky nijako nepomáha rozlíšiť nešťastnú náhodu (za ktorú sa nezodpovedá) od ujmy, za ktorú sa zodpovedá. Ako bolo uvedené, protiprávnosť nie je pri protiprávnom stave, ako ho chápe Beran aj Elischer či Gerloch, *vlastnosťou*, ktorej prítomnosť či neprítomnosť by rozhodovala o tom, či sa za nezavinenú ujmu zodpovedá alebo nezodpovedá, ale len nadbytočným opisom, že sa za ňu zodpovedá.

Isteže, nie je vylúčené, aby sa ujma, ktorú niekto musí odčiniť, označovala ako protiprávny stav, čím by sa takáto ujma odlišovala od ujmy, na odčinenie ktorej nemá poškodený voči nikomu nárok. Takéto označenie by však stále bolo len označením; nič viac, nič menej. Z praktického hľadiska by pre posúdenie konkrétneho prípadu bolo takéto označenie zbytočné a neprinášalo by žiadnu pridanú hodnotu. Inak by tomu bolo, ak by protiprávnosť v súvislosti s určitou ujmovou neopisovala to, že ju treba odčiniť, ale bola by vyjadrením normatívneho hodnotenia ujmy podľa určitého kritéria, resp. vlastnosti, ktorú by ujma alebo jej príčina musela spĺňať, aby vznikla povinnosť odčiniť ju. Ako však bolo uvedené vyššie, zástancovia kategórie protiprávnych stavov kritérium pre takéto hodnotenie neponúkajú.

4. K ARGUMENTOM O TEORETICKEJ POTREBE UZNANIA KONŠTRUKCIE PROTIPRÁVNEHO STAVU

Pokiaľ ide o teoretickú potrebu uznania kategórie protiprávnych stavov, Beran ju vyvodzuje z faktu, že všetky právne skutočnosti možno klasifikovať na základe dvoch kritérií: či ide o konanie (vedomý prejav vôle) alebo nie a či ide o skutočnosť v súlade alebo v rozpore s právom. Výsledkom má byť podľa Berana to, že na základe kombinácie týchto kritérií možno vyčleniť štyri kategórie (2×2): právne konanie, protiprávne konanie, právne udalosti a protiprávne stavy.¹⁵

Táto argumentácia však, nazdávam sa, neobstojí. Správnu by totiž bola len vtedy, ak by bolo správne aj východisko, že všetky skutočnosti – a teda aj udalosti – možno klasifikovať podľa toho, či sú, alebo nie sú v súlade s právom. A práve tu Beran robí,

¹⁵ Tamže.

myslím si, kardinálnu chybu. Udalosti – ako skutočnosti iné než ľudské konanie – predsa nikdy nemožno podľa tohto kritéria klasifikovať. Nedá sa predsa tvrdiť – napríklad –, že povodeň je ako poisťná udalosť v *súlade* s právom, alebo že nikým nezavinená porucha vozidla spôsobujúca haváriu je v *rozpore* s právom. Iste, možno tvrdiť, že ujma spôsobená takouto poruchou má byť odčinená, ale to neznamená, že tu máme do činenia s niečím, čo je porušením právnych noriem. Ak teda aj hovoríme v tejto situácii o protiprávnosti, nejde o tú istú protiprávnosť, o akej hovoríme v súvislosti s konaním. Pri konaní – ako som sa snažil vysvetliť v bode 3 – je protiprávnosť vyjadrením porušenia právnej povinnosti; protiprávnosť pri udalosti však s porušením povinností nemá nič spoločné – je len vyjadrením toho, že má niekto vzniknutú ujmu odčiniť. I keby sme teda pripustili, že udalosti možno deliť na právne alebo protiprávne, kritériom tohto delenia by nemohol byť súlad alebo rozpor so zákonom. Pri rozlišovaní právneho a protiprávneho konania a právnych udalostí a protiprávných stavov by sme teda nemali do činenia s jedným a tým istým kritériom, ale s kritériami dvomi, hoci (zavádzajúco) označenými rovnako.

Vo svetle uvedeného je preto nesprávne Beranovo tvrdenie, že ak dáva dobrý zmysel deliť právne skutočnosti založené na ľudskom konaní na právne a protiprávne konanie, dáva „hlbokou logiku“ deliť podľa toho, či sú po práve alebo nie, aj udalosti.¹⁶ Navyše, to, že jednu kategóriu, môžeme nejako deliť, ešte neznamená, že rovnako možno deliť aj inú kategóriu. I keby sa teda dalo konanie rozdeľovať podľa toho, či je v súlade, alebo v rozpore právom, nemusí to nevyhnutne viesť k záveru, že aj iné právne skutočnosti možno deliť podľa tohto kritéria. Koniec koncov, konanie môžeme – ak by sme v tom videli nejaký význam – deliť aj podľa iných kritérií: môžeme hovoriť o slobodnom a neslobodnom konaní, o konaní v tiesni a o konaní nie v tiesni, o konaní pre prípad smrti a o konaní nie pre prípad smrti atď. Nik súdny však nebude tieto kritéria prenášať na udalosti.

Na závere o neopodstatnenosti konštrukcie protiprávných stavov nič nemení ani Beranova argumentácia, že aj v zahraničí sa pripúšťa, že o protiprávnosti sa dá hovoriť nielen v súvislosti s konaním (*Handlungsunrecht*), ale aj v súvislosti s určitým výsledkom, ktorý v zmysle § 823 ods. 1 BGB spočíva v ujme na absolútnych právach (*Erfolgsunrecht*). Tí, ktorí v zahraničí presadzujú aj protiprávnosť v súvislosti s takouto ujmu, totiž v zásade nehovoria, že protiprávnou je samotná ujma ako výsledok konania, ale že protiprávnosť konania môže spočívať už v tom, že niekto neoprávnene spôsobil uvedenú ujmu.¹⁷ Spor medzi oboma teóriami teda nie je ani tak sporom o to, či protiprávnym môže byť samotný výsledok v zmysle uvedenej ujmy, ale o to, či o protiprávnosti možno hovoriť len preto, že konanie porušuje nejakú právnu povinnosť, alebo už aj preto, že konanie spôsobilo ujmu na absolútnych právach pri absencii okolností vylučujúcich protiprávnosť. I keby sme teda pripustili, že konanie môže byť protiprávne už len preto, že takúto ujmu spôsobilo, neznamená to, že protiprávnou je aj samotná ujma.

¹⁶ Tamže, s. 62.

¹⁷ Porovnaj FIKENTSCHER, W. – HEINEMANN, A. *Schuldrecht: Allgemeiner und Besonderer Teil*. 12. Aufl. Berlin: De Gruyter, 2022, s. 371–372.

Iste, učenie Nilsa Jansena, na ktoré Beran odkazuje, ide trochu ďalej: protiprávnosť v zmysle § 823 ods. 1 BGB chápe nie ani tak ako rozpor konania s právom (či už v dôsledku porušenia právnej povinnosti, alebo v dôsledku neoprávneného zásahu do absolútnych práv), ale ako fakt, že na základe určitého normatívneho hodnotenia má riziko za vzniknutú ujmu niesť niekto iný než poškodený.¹⁸ Jansen teda protiprávnosť pri zásahu do absolútnych práv vníma inak ako protiprávnosť pri porušení právnych noriem. V prvom prípade je kritérium protiprávnosti vyhodnotenie, že riziko ujmy má niesť škodca; v druhom prípade je kritériom rozpor s právnou povinnosťou. I keby teda bol Jansenov prístup správny, neznamená to, že o protiprávnosti v zmysle *rozporu* s právom možno hovoriť aj v súvislosti s výsledkom spočívajúcim v ujme na absolútnych právach.

Okrem toho nemožno prehliadať, že diskusia o tom, či sa protiprávnosť viaže s porušením povinnosti, alebo sa vyvodzuje zo zásahu do absolútneho práva, prebieha predovšetkým na pozadí § 823 ods. 1 BGB, ktorý si vyžaduje, aby bol takýto zásah protiprávny (*rechtswidrig*). Podľa Jansena viazanie protiprávnosti na konanie nedokáže odpovedať na všetky otázky, preto sa snaží protiprávnosť vymedziť inak, t. j. podľa iného kritéria, než akým je súlad alebo rozpor s právom. Jansen je teda zviazaný znením zákona, preto je nútený posunúť význam protiprávnosti bez možnosti výsledok tohto posunu pomenovať inak než protiprávnosť. Pokiaľ mi je však známe, česká zákonná úprava si takýto významový posun pojmu protiprávnosti nevyžaduje.

5. K ROZLIŠOVANIU MEDZI PRÁVNYM A PROTIPRÁVNYM KONANÍM

V súvislosti s doteraz povedaným je potrebné dodať, že problematické a máťuce je aj samotné dichotomické delenie konania ako právnej skutočnosti na právne konanie ako konanie v súlade a na protiprávne konanie ako konanie v rozpore s právom.

Netvrdím, že konanie sa takto rozdeľovať nedá – samozrejme, medzi konaním, ktoré je v rozpore s právom, a konaním, ktoré s ním v rozpore nie je, je rozdiel. Problém však vidím v tom, že najmä v učebniciach teórie práva sa kategória právneho konania ako protikladu toho protiprávneho vymedzuje tak, že ju tvorí právne konanie v užšom zmysle (t. j. súkromno-právne konanie najmä v zmysle *Rechtsgeschäft*) a rozhodnutia súdov a iných orgánov.¹⁹ Aj tieto právne konania však môžu byť protiprávne. Poľahky si možno predstaviť prípad, keď je rozhodnutie súdu nezákonné. Alebo keď ten, kto sa zaviazal inému, že vec nescudzí, vec predsa len v rozpore so svojou povinnosťou scudzí tretiemu. V oboch prípadoch máme do činenia s právnym konaním (vyhlásenie rozhodnutia, uzavretie scudzovacej zmluvy), ktoré je ale zároveň aj konaním protiprávnym. A ak právne konanie môže byť súčasne aj protiprávnym a ak protiprávne konanie

¹⁸ JANSEN, N. Das Problem der Rechtswidrigkeit bei § 823 Abs. 1 BGB. *Archiv für die civilistische Praxis*. 2002, Jhrg. 202, Nr. 4/5, s. 517–554.

¹⁹ Pozri napr. BOGUSZAK, c. d., s. 127; GERLOCH, c. d., s. 159; alebo FÁBRY – KASINEC – TURČAN, c. d., s. 174.

môže byť súčasne aj právnym konaním, potom delenie na právne konanie, ktoré zahŕňa súkromno-právne konanie ako právne konanie v užšom zmysle a rozhodnutia súdov a iných orgánov, na jednej strane, a na protiprávne konanie na strane druhej nemôže byť delením správnym.

Dôsledkom je, že ak sa predsa len niekto rozhodne konanie deliť na právne a protiprávne podľa toho, či ide o konanie v súlade alebo v rozpore s právom, nemal by potom právne konanie vymedzovať ako právne konanie v užšom zmysle a rozhodnutia súdov a iných orgánov (keďže tie môžu tiež byť protiprávne). Ak ale chce právne konanie vymedziť práve takto, nemal by ho potom považovať za protiklad protiprávneho konania. V takomto prípade nie je totiž výraz „právne konanie“ opozitom protiprávneho konania, ale len označením takého konania, ktoré má osobitné „právne“ bytie (o čom bola reč už skôr, v bode 2). Kým „právnosť“ konania je znakom, že konanie predstavuje osobitný *právny* pojem, „protiprávnosť“ konania je jeho hodnotiacou vlastnosťou.

6. KU KONANIU NEPRÍČETNÉHO ŠKODCU

Beranova obhajoba kategórie protiprávných stavov je do istej miery pochopiteľná. Beran totiž vychádza z toho, že ak škodu spôsobí nepríčetný škodca, nejde o škodu spôsobenú *konaním* („jdnáním“), keďže nepríčetný škodca nemôže *konať* („jednat“). Ak by bolo toto východisko správne, potom by sa pri takomto škodcovi nedalo hovoriť o protiprávnosti konania, resp. o porušení právnej povinnosti. Jeho prípadná povinnosť nahradiť spôsobenú škodu za podmienok uvedených v § 2920 ods. 2 ObčZ by sa tak nedala odôvodniť protiprávnosťou konania, preto by bolo potrebné utiekať sa práve ku konštrukcii protiprávneho stavu.²⁰

Názor, že správanie osôb, ktoré nedokážu posúdiť následky svojho konania alebo ovládnuť sa, sa nepovažuje za konanie, a tým pádom ani za protiprávne konanie, pritom Beran prezentoval aj na inom mieste.²¹ Stretnúť sa s ním však možno aj u iných autorov. Napríklad podľa Jiřího Boguszaka je protiprávnym konaním „*chování vědomé a volní*“, dôsledkom čoho má byť to, že pri nepríčetných osobách sa nedá hovoriť o protiprávnom konaní, ale len o protiprávnom stave.²²

Táto argumentácia však vyvoláva pochybnosti a vyvolávala by ich aj vtedy, keby sme odhliadli od toho, že odvolávanie sa na protiprávnosť ujmy, teda na protiprávny stav, je zbytočné.

Beran argumentuje dikciou prvej vety § 24 ObčZ („*Každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout.*“), z ktorej má *a contrario* vyplývať, „*že tam, kde člověk není, s to posoudit a ovládnout své jednání, tam ani nejedná*“.²³ Nuž, zdá

²⁰ BERAN, *Protiprávní stav jako důvod vzniku objektivní odpovědnosti v českém soukromém právu*, s. 60–61.

²¹ BERAN, K. Co je to právní jednání. In: BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. – ELISCHER, D. – HRÁDEK, J. – JANEČEK, V. – KÜHN, Z. – NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. – ONDŘEJEK, P. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 11–14.

²² BOGUSZAK, c. d., s. 134.

²³ BERAN, *Protiprávní stav jako důvod vzniku objektivní odpovědnosti v českém soukromém právu*, s. 60.

sa mi, že skutočnosť je presne opačná – dikcia § 24 ObčZ vôbec neumožňuje uvedený záver *a contrario* vyvodit'; práve naopak, možno z nej vyvodit', že aj ten, kto nie je schopný posúdiť svoje činy alebo ovládať sa, koná, akurát že nebude za toto konanie niesť zodpovednosť. To, že zákon spája zodpovednosť len s konaním, ktoré bola daná osoba schopná posúdiť a ovládnuť, totiž neznamená, že ak toho schopná nebola, tak vôbec nekonala. Znamená to len to, že nebude za svoje konanie zodpovedať. Stále však môže ísť o konanie. Dokazuje to, koniec-koncov, aj druhá veta § 24 ObčZ („*Kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu učiněná.*“). Zákon v nej totiž celkom jasne o správaní, ktoré daná osoba nevedela posúdiť alebo ovládať, hovorí ako o konaní. Aj nepríčetná osoba tak môže konať.

Okrem toho, ak by sme pripustili Beranov záver, že nepríčetná osoba nemôže konať, teda že jej správanie nie je nikdy konaním, potom by sme nikdy nemohli tvrdiť, že táto osoba koná protiprávne, a teda že porušuje svoje povinnosti. Takýto záver by sa však nedal nijako obhájiť. Povinnosť je predsa kategória objektívna. Adresáta normy, z ktorej vyplýva, ťaží bez ohľadu na to, či je alebo nie je spôsobilý posúdiť následky svojho konania alebo sa ovládať. Svoju povinnosť musí splniť, a ak sa tak nestane, svoju povinnosť porušuje. Iste, právny poriadok pomocou povinností usmerňuje ľudské správanie, a to nie je možné pri tých, ktorí svoje konanie nevedia posúdiť alebo ovládať. To však neznamená – ako už dávno vysvetlil Ján Krčmář²⁴ –, že takéto osoby neviažu povinnosti, resp. že svoje povinnosti nemôžu porušiť. Ak predsa dlžník stratí pred splnením dlhu príčetnosť, neznamená to, že jeho povinnosť plniť zaniká, resp. že ak dlh včas nesplní, tak svoju povinnosť neporušil. Alebo že nepríčetný, ktorý sa zmocnil cudzej veci, neporušuje povinnosť, ak vec vlastníkovi nevydá. Prípadne že ak jednorozhodne dieťa nesplní záväzok vydať bezdôvodné obohatenie, ktorý naň prešiel z titulu dedenia, nie je v porušení povinnosti.

Aj nepríčetná osoba teda dokáže porušovať svoje povinnosti, a tým pádom nielen konať, ale aj konať protiprávne, a to napriek tomu, že nedokáže posúdiť následky svojho konania alebo ho ovládať. Pre účely § 2920 ods. 2 ObčZ preto vôbec nie je potrebné utiekať sa ku kategórii protiprávneho stavu. Vystačíme si s kategóriou protiprávneho konania, resp. porušenia povinnosti. Totižto, § 2920 ods. 2 ObčZ nie je samostatnou zodpovednostnou skutkovou podstatou. Aby sa dalo toto ustanovenie aplikovať (a to platí pre celý § 2920, § 2921 a § 2922 ObčZ), musí byť naplnená skutková podstata § 2910 ObčZ (prípadne § 2909 či § 2913 ObčZ) – konanie nepríčetného musí byť porušením zákonnej povinnosti, povinnosti zo zmluvy alebo dobrých mravov. Aj z tohto hľadiska je konštrukcia protiprávneho stavu v kontexte § 2920 ods. 2 ObčZ zbytočná.

Navyše, zdá sa mi, že toto ustanovenie si nielenže nevyžaduje konštrukciu protiprávneho stavu, ale hrá v jej neprospech. Ak by sme totiž akceptovali Beranov záver, že protiprávny stav je ujma, ktorú niekto musí na základe objektívnej zodpovednosti odčiniť, potom by protiprávnosť ujmy spôsobenej nepríčetným škodcom závisela od jeho majetkových pomerov a majetkových pomerov poškodeného, keďže povinnosť

²⁴ KRČMÁŘ, J. Příspěvky k pojmu právní povinnosti. *Sborník věd právních a státních*. 1933, roč. 33, č. 1–2, s. 1–29.

nahradiť škodu vzniká len vtedy, keď si to tieto pomery spravodlivo vyžadujú. Dôsledkom by bolo, že ak by bol škodca majetný, išlo by o protiprávny stav (keďže škodca by bol povinný škodu nahradiť); naopak, ak by majetný nebol, potom by o protiprávny stav nešlo (keďže by škodu nemusel nahradiť). Protiprávnosť stavu by tak závisela výlučne na majetkových pomeroch. A to, nazdávam sa, nie je záver prijateľný.

7. K OBJEKTÍVNEJ ZODPOVEDNOSTI A ZODPOVEDNOSTI ZA OHROZENIE

Poslednou vecou, pri ktorej sa chcem v tomto príspevku pristaviť, je ďalšia Beranom skúmaná otázka – či je vhodné nahradiť pojem objektívnej zodpovednosti pojmom zodpovednosti za ohrozenie, resp. za zvýšenie rizika (*Gefährdungshaftung*).²⁵

V prvom rade, nezdá sa mi, že by sa niekto o takéto nahradenie naozaj snažil. Beranova stať evokuje, ako by sa o niečo také pokúšal Melzer. Ten však, nazdávam sa, nič také nepresadzuje. Sám Beran uvádza, že podľa Melzera dôvodom objektívnej zodpovednosti nie je len zodpovednosť za ohrozenie, ale aj iné okolnosti (sociálne dôvody, korelácia výhody a rizika atď.).²⁶ Beran tak rieši otázku, ktorá, javí sa, vôbec nie je na stole.

V druhom rade, nahradenie jedného pojmu druhým ani nie je možné, keďže každý z nich poskytuje odpoveď na inú otázku. Pojem objektívnej zodpovednosti vyjadruje myšlienku, že na vznik povinnosti nahradiť škodu, resp. odčiniť ujmu sa nevyžaduje zavinenie. Pojem zodpovednosti za ohrozenie zas vyjadruje myšlienku, že ak niekto iného ohrozuje, mal by odčiniť ujmu, ktorá vznikla tým, že sa toto ohrozenie zhmotnilo. Oba pojmy – keďže sa netýkajú toho istého a na vec sa pozerajú z iných uhlov pohľadu – preto nie sú zameniteľné a dokážu poľahky popri sebe obstáť.

V treťom rade, Beran v tejto súvislosti Melzerovi vyčíta nekonzistentnosť argumentácie, keď na jednej strane tvrdí, že protiprávne môže byť iba konanie, nie výsledok, a na strane druhej spája zodpovednosť s rizikom, ktoré však nevyvoláva protiprávna, ale, naopak, dovolená činnosť. Zdá sa mi, že tu ide o isté nedorozumenie. Melzer – aspoň tak ho čítam ja – netvrdí, že aj pri objektívnej zodpovednosti musíme mať do činenia s protiprávnosťou. Názor, že protiprávnosť sa musí upínať ku konaniu, nie k výsledku, prezentuje v súvislosti so subjektívnou zodpovednosťou. Melzer tým nijako nenaznačuje, že by protiprávnosť mala byť predpokladom aj objektívnej zodpovednosti. Ak teda Melzer tvrdí, že predmetom protiprávnosti môže byť len konanie a zároveň že sa pri objektívnej zodpovednosti zodpovedá za škodu spôsobenú dovolenou činnosťou, nejde o nekonzistenciu. Beran akoby pripisoval Melzerovi, že na jednej strane tvrdí, že základom zodpovednosti musí byť vždy protiprávnosť konania, a na druhej strane toto tvrdenie sám popiera, keď pri objektívnej zodpovednosti konanie vôbec nemusí byť protiprávne. Melzer však nič také netvrdí. Iste, Melzer by bol nekonzistentný, ak by

²⁵ BERAN, *Protiprávní stav jako důvod vzniku objektivní odpovědnosti v českém soukromém právu*, s. 63–66.

²⁶ Tamže, s. 59, pozn. č. 17. Beran tu odkazuje na MELZER, *c. d.*, s. 48–53.

tvrdil, že predpokladom zodpovednosti za škodu je vždy protiprávne konanie, pričom by tu zodpovednosť (v novom, užšom chápaní) vnímal ako zodpovednosť za škodu spôsobenú zavineným konaním, no zároveň by aj tam, kde sa zavinenie nevyžaduje, hovoril o zodpovednosti. Z kontextu je však jasné, že Melzer o protiprávnom konaní ako predpoklade vzniku povinnosti nahradiť škodu nehovorí všeobecne, ale len v spojení so zodpovednosťou za porušenie právnych povinností.

A vo štvrtom, no neposlednom rade, Beran odmieta pojem zodpovednosti za ohrozenie aj preto, lebo samotné ohrozenie samo osebe nikdy v súkromnom práve nevedie k zodpovednosti – ak totiž z ohrozenia ujma nevznikne, nevzniká ani povinnosť ujmu odčiniť. Vo svojej podstate má Beran pravdu. Na druhej strane, pojem zodpovednosti za ohrozenie je len myšlienkovou skratkou, ktorá opisuje, že ten, kto iného ohrozuje a zvyšuje tým riziko vzniku škody, zodpovedá za prípadnú škodu, ktorá z tohto ohrozenia vznikne. Inými slovami, pojem zodpovednosti za ohrozenie neznamená, že už samotné ohrozenie môže viesť k povinnosti odčinenia nejakej ujmy: tento pojem len poukazuje – a to vcelku výstižne – na to, prečo zákon ukladá na niekoho povinnosť ujmu odčiniť. Z tohto hľadiska vôbec nepovažujem tento pojem za mätúci a zavádzajúci, ako to tvrdí Beran.

Okrem toho, na inom mieste²⁷ som vysvetlil, že zodpovednosť nemožno ani v súkromnom práve chápať len retrospektívne, ako tzv. negatívnu zodpovednosť, teda ako povinnosť odčiniť ujmu, ktorá už nastala. Zodpovednosť treba chápať aj prospektívne, ako zodpovednosť za druhého, ktorého sféra môže byť negatívne dotknutá mojou sférou. Z tohto hľadiska je retrospektívna zodpovednosť za škodu, resp. ujmu, pokračovaním prospektívnej zodpovednosti, ktorá zas dáva odpoveď, prečo nastupuje zodpovednosť retrospektívna. Ani z tohto hľadiska nevidím dôvod, prečo by sme mali v súkromnom práve brojiť proti pojmu zodpovednosti za ohrozenie.

8. ÚVAHA NA ZÁVER

Napriek uvedeným argumentom, ktoré, myslím si, spochybňujú potrebu kategórie protiprávnych stavov ako právnych skutočností, teda skutočností, s ktorými právny poriadok spája určité právne následky, však nepovažujem Beranove myšlienky za úplne scestné. Beran veľmi správne poukazuje, že existujú prípady ujmy, ktorá vznikla úplne odtrhnuto od akejkoľvek ľudskej činnosti a ľudského pôsobenia (v jeho terminológii ide o „nešťastné náhody“), a prípady ujmy, ktorá, naopak, je dôsledkom cudzieho ľudského pôsobenia. Práve tento druhý prípad sa podľa neho spája so vznikom povinnosti odčiniť vzniknutú ujmu.

Beran však robí chybu v tom, že tieto vcelku prínosné myšlienky rámcuje do kategórie protiprávnych stavov, resp., širšie, do pojmu právnych skutočností. Omnoho vhodnejšie by bolo tieto myšlienky zasadiť nie do otázky, s ktorými skutočnosťami sa *spája* vznik povinnosti odčiniť ujmu, ale do otázky, s ktorými skutočnosťami sa vznik tejto povinnosť *má spájať*. Pre tieto myšlienky by bola rovina tvorby práva alebo filozofie

²⁷ HLUŠÁK, M. *Zájmy chránené zodpovednosťou za škodu*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2023, s. 33–43.

práva omnoho vhodnejšia než rovina aplikácie práva a teórie práva, ktoré sa koncentrujú na to, aké právo *je*, nie aké *má byť*. Prípadne, ak ich predsa len zarámcujeme do roviny teórie práva, nemali by sa používať na deskriptívne vymedzenie osobitnej kategórie právnych skutočností, ale skôr na vysvetlenie, *prečo* zákon s niektorými ujmami spája, a s niektorými nespája vznik povinnosti ujmu odčiniť. V tejto súvislosti by však bolo najprv potrebné preskúmať, či takéto protiprávne stavy vôbec niečo spája mimo toho, že vedú k vzniku povinnosti ujmu odčiniť (napr. alokácia rizika či korektívna spravodlivosť), a ak áno, či vznik tejto povinnosti je *dôsledok* tejto vlastnosti, teda či prítomnosť alebo neprítomnosť tejto vlastnosti rozhoduje o tom, či daná ujma má alebo nemá viesť k vzniku povinnosti odčiniť ju.

Tak či onak, bolo by vhodnejšie vyvarovať sa pojmu protiprávnosti. Protiprávnosť totiž evokuje rozpor s platným právom, teda s právnymi normami a príkazmi a zákazmi, ktoré sú nimi ustanovené. Sám som na už spomenutom mieste²⁸ zvolil (neuzurpujúci si neomylnosť) iný pojem – pojem bezprávia, keďže mi nešlo o opis stavu, ktorý je v rozpore s právnymi príkazmi a zákazmi, ale o opis stavu, proti ktorému právo ako celok nejakým spôsobom brojí a jednotlivcov pred ním chráni. Ide teda o opis negatívne vnímaného zásahu jedného do sféry iného *bez oprávnenia* (preto *bezprávie*). Takýto stav bezprávia však nemožno limitovať na prípady objektívnej zodpovednosti. Máme s ním totiž do činenia aj v prípade subjektívnej zodpovednosti. Aj tam je vzniknutá ujma bezpráviem, voči ktorému je právo naladené negatívne. Mnou zastávaný pojem bezprávia teda nie je synonymom pojmu protiprávneho stavu, s ktorým narába Beran. Bezprávie v mojom chápaní zahŕňa to, čo Beran považuje za protiprávny stav, no nielen to.

Iste, pripúšťam, že aj Beran hovorí o protiprávnom stave práve (alebo viac-menej) v tom zmysle, v akom hovorím ja o bezprávi. Problém však vidím v prvom rade v tom, že nikde nevysvetľuje (a nečinia tak ani učebnice teórie práva či občianskeho práva), v čom presne má protiprávnosť nejakého stavu spočívať, resp. prečo sa má takýto stav nazývať protiprávnym. A po druhé, problém vidím aj v tom, že Beran svoju stať zarámcoval ako diskusiu s Melzerom, ktorý o protiprávnosti celkom jasne hovorí ako otázke aplikácie práva, nie ako o otázke filozofie či tvorby práva. Z toho možno usúdiť, že ani Beran sa otázkou protiprávneho stavu nezaoberal z hľadiska tvorby práva či právnej filozofie, teda z hľadiska otázky, *prečo* má niekto zodpovedať za ujmu, ktorú nezavinil.

JUDr. Milan Hlušák, PhD.
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
milan.hlusak@truni.sk

²⁸ Tamže, s. 28–31.